

ניתן לקבוע שזו ספרות הנכתבת במידה רבה על-ידי הבעלים, המו"לים והמפיצים, או לפחות בהשפעתם, ובמידה פחותה על ידי החלק המערכתי של העתון.

ספרות ה"שונד" בעתונות היידיש וגם בהרכב עתונים לא יהודיים זכתה גם לשם נקי יותר: "ספרות לא קנונית", כלומר לא תקנית. אנו נכנה אותה "סיפורת סנסציונית".

ההתחלה — ב"מסתרי הבלקן אקספרס"

אל העתונות בארץ פרצה התופעה בהיקף גדול עם ראשית פריחתה של עתונות הערב. אך כבר הרבה קודם לכן, עוד בימי אליעזר בן-יהודה ואיתמר בן אבי-נהגו העתונים לפרסם סיפורים בהמשכים. רובם היו יצירות מתורגמות של סופרים גודעים. לא כך לגבי הרומנים הסנסציוניים שראו אור בעתוני הערב שלנו בשנות ה-40.

הגיליון הראשון של "ידיעות אחרונות" הופיע ב-11 בדצמבר 1939. תחילה הודפסו בעתון מספר סיפורים-בהמשכים, קצרים למדי, בהיקף של חמישה עד שבעה פרקים. המחברים, רובם נודעים ובראשם הסופר אביגדור המאירי, ומיעוטם לא ידועים, כגון מ. אמר.

לאחר כשנה החלה הסוגה להתבסס. ב-4 בנובמבר 1940 ראה אור הפרק הראשון של "מסתרי הבלקן אקספרס", וכותרת המשנה אמרה כי מדובר ב"רומן ריגול ואהבים מקורי, מבוסס על עובדות". המחבר, אלמוני לגמרי, הסתתר מאחורי ***. לרומן זה היה אורך-חיים ניכר, קרוב לשנה. עם סיומו החל להתפרסם רומן בהמשכים חדש, ואז נחשף הגיבור הראשי — מחברם של רוב הרומנים בשנים הבאות. גם הוא הסתתר מאחורי כינוי, ש. ורשאי, ואנו נגלה כאן כי מדובר בעתונאי ועורך יוצא פולין, שלום גוטליב (ידידיה), שכתב בעתונים שונים, ובשנות ה-50 היה לו שבועון משלו בשם "חיי שעה".

גוטליב-ורשאי היה כותב רבגוני. הוא הצטיין כנראה בשתי מעלות: יכולת לכתוב על כל נושא, בין אם הוא התרחש לפני אלף שנה או בשבוע שעבר, ומהירות כתיבה. בחינת הנושאים שעליהם כתב, והחלפתם במקרה הצורך, מגלה התאמה בלתי-ריגילה למצבים משתנים.

שלוש מאות המשכים

מספר הפרקים של הרומן בהמשכים, שתחילה היה קטן למדי, גדל במהירות. לא עוד שלושים או ארבעים, אלא מאה, מאתיים ואף שלוש מאות. כפי שכתבנו, הרומן בהמשכים הארוך הראשון ראה אור ב"ידיעות אחרונות" בתחילת נובמבר 1940. הוא נמשך ונמשך עד 5 באוקטובר 1941, והוחלף על-ידי רומן אקטואלי: "טייסת הוולגה איתרה לשוכ", כשכותרת המשנה אמר: "רומן המבוסס

ביום א', ה-15 בפברואר 1948, באמת היה המשך:

ייתכן, השיבה, כי מזג האוויר יפה בעולם, אבל אני הרי שרויה באפלה...

המיוחד בהמשך הפעם היה לא בתוכן, ואף לא בהמשכיות, שהרי ייחודו של הרומן בהמשכים שהוא מופיע מדי יום, וראשו של הפרק החדש חייב להתחבר לקצהו של הפרק הקודם. כך קרה גם במקרה שלפנינו. ובכל זאת אנו עדים לתופעה חסרת-תקדים: הכל נותר כשהיה. שם הסיפור, שם המחבר, העלילה. מה השתנה? המיקום. ביום שישי הופיע הפרק מהרומן בהמשכים "יולה יוצאת מהמחנה" מאת ש. ורשאי בעתון "ידיעות אחרונות", ואילו ביום ראשון ראה אור פרק ההמשך בעתון אחר, חדש, "ידיעות מעריב", שעד מהרה הפך ל"מעריב".

זוהי רק דוגמה אחת למרכזיותו של ז'אנר הרומן בהמשכים שהיה מקובל בעתונות הערב של ארץ ישראל היהודית בשנות ה-40. כשהיה הפילוג הגדול ב"ידיעות אחרונות", או ה"פוטש", וחלק גדול מבכירי העתון רבות העורך הראשי ד"ר עזריאל קרליבך פרש והקים את "מעריב", הם נטלו איתם, כדבר המובן מאליו, את הרומן בהמשכים, ואת מחברו. שכן, אחרת, מה ימשוך את הקוראים?

לתולדות ספרות ה"שונד" בעתונות

הרעיון לא היה חדש. בשנות ה-40 של המאה שלנו הוא היה כבר בן 50-60 שנה לפחות. עתון המעוניין להגדיל את תפוצתו, מפרסם אחד, שניים ולעתים שלושה רומנים בהמשכים. עם השנים קיבלו רומנים אלה את הכינוי הלא מחמיא ספרות "שונד", ושונד ביידיש וגם בגרמנית פירושו לכלוך, זוהמה, זבל. יש המכנים סוגה (ד'אנר) זו בשם "רומנים למשרות", וקרובת משפחה טלוויזיונית שלה היא אופרת הסבון הנפוצה כל כך באמריקה וגם במקומותינו. לתיאור מקיף של התופעה, בכלל ובעתונות יידיש בפרט, הקדיש פרופ' חנא שמרוק, חוקרה המהולל של ספרות יידיש וחתן פרס ישראל שנפטר לא מכבר, מאמר גדול¹. שמרוק מגלה, כי סקר שנערך בשנת 1931 העלה כי בשלושים יומנים בשפת יידיש, שהופיעו ברחבי העולם, ראו אור ח מ י ש י ם רומנים בהמשכים. בנוסף הוא מגלה כי רוב המחברים שכתבו את הרומנים האלה שהופיעו בעתונים, ולעתים גם כחבורות עצמאיות שזכו לתפוצה עצומה — לפי הזמנה, היו אלמונים והמו"לים עשו בסיפורים אלה כבתוך שלהם:

המדפיסים, המוציאים לאור, העורכים, בעלי העתונים והמפיצים חברו יחד לעיצובה של ספרות התואמת את הציפיות של קהל קוראים פוטנציאלי רחב ביותר, על פי המכנה המשותף הנמוך ביותר. הם שלמעשה הכתיבו את תכניה וצורתה של ספרות זו עד לפרטי פרטים, כולל שמותיהן של יצירות בודדות.²

"רומן מן ההווה", וההווי - לחימת הרוסים נגד הפולש הגרמני

תשובה כרומן החדש המתפרסם מהיום ב"ידיעות אחרונות" - "ידוויגה כהן".

ראוי לשים לב, בראש וראשונה, להמשכיות. לקוראים אין מותרים אפילו יום אחד של מנוחה, אלא רומן קשור לרומן בקשר בליינתק. ושנית, יש כאן מגמה ברורה להכות על ברזל חם: "ידוויגה כהן" הוא שם של רומן האומר, קרוב לוודאי, הרבה להמוני יוצאי פולין בארץ, שהרי המלכה ידוויגה בת המאה ה-14 היתה דמות נערצת בהיסטוריה הפולנית, וממשיכתה היהודיה, לוחמת החופש, ששמה אומר עליה הכל, היא בוודאי גיבורה שיש להעריצה בדורותינו.

לרומן בהמשכים זה היו חיים קצרים ביחס - רק תשעה חודשים. את הסיבה יש לחפש באירוע מסעיר שקיצר את חייו וסלל את הדרך לעלילה חדשה. ב-20 ביולי 1944 התרחש "מרד הגנרלים" נגד היטלר. תשעה ימים אחר כך החל להתפרסם ב"ידיעות אחרונות" הרומן בהמשכים "הגנרלים", שגיבוריו היו גנרלים נאצים, גנרלים אנטי-נאצים, רוזנים ונסיכים. רומן זה, אף הוא של ש. ורשאי, החזיק מעמד כתשעה חודשים ובפרק האחרון שלו סופר על משפט נגד לוחם מחתרת אנטי נאצי בעיר כור בשוויץ, שבסיומו הוא נושא נאום חוצב להבות על סופה הקרב של מלחמת העולם.

הקוראים אולי התפעלו. אנחנו מעט פחות, ביודענו כי הדברים נתפרסמו ב-29 באפריל 1945, כשהיה ברור לגמרי כי גרמניה הנאצית הובסה במלחמה. עתה הגיעה העת להתחיל ברומן חדש, אקטואלי אף הוא: "הג'נס השביעי", על שבעה גנרלים נאצים, פושעי מלחמה כולם, המנסים להימלט בתום המלחמה.

תחרות רומנים בהמשכים

גם רומן זה הופיע בקביעות כמשך כשלושת רבעי שנה, עד שהוחלף בינואר 1946 על-ידי הרומן החדש "שליח בא לארמון הורדוס". מי שחשב כי המתבר, ש. ורשאי, עבר לימי בית שני, גילה עד מהרה כי טעה. מדובר בתכנים בין לאומיים

על עוברות מקרב האיתנים ברוסיה". המתבר, מיותר לציין, הוא מיודענו ש. ורשאי.

יש לזכור כי באותה עת התנהלו קרבות עזים בין הצבא הנאצי הפולש, לצבא האדום שהגן על ברית המועצות, ללא הצלחה יתרה בשלב הראשון. ביישוב היהודי בארץ ישראל היתה אהדה רבה לסובייטים הנאבקים נגד הנאצים, וזו גם היתה רוח הרומן בהמשכים שלפנינו. הופעתו נמשכה לא פחות משנה וחמישה ימים. ניתוח הרומן, עלילתו ואפילו שמו, מספק מספר מאפיינים קבועים, המופיעים ברוב הרומנים בהמשכים שהתפרסמו בעתונות העברית בארץ ישראל בשנות ה-40: הבחנה ברורה בין "טובים" ל"רעים"; ה"טובים" מנצחים בטופו של דבר, לאחר לא מעט כשלונות; העלילה מפותלת להפליא; השם חייב להיות מושך, ולא אחת הוא כולל מילים בעלות משמעות דרמטית כמו "אובדן", "לא חזר", "נעלם" ודומיהן. והעיקר: קיימת הלימה מעניינת בין נושאו המרכזי של הרומן לחיים עצמם, בנקודות המוקד שלהם באותה העת.

אין פלא אפוא, שבאוקטובר 1942, חשו המו"ל, או המערכת, שהנושא הסובייטי מוצה, ויש להחליפו במשהו סוחף יותר. ומה יותר מרתק בימים ההם מהמאבק האנטי נאצי באירופה? כך אנו מוצאים החל מ-11 באוקטובר 1942 רומן בהמשכים חדש מאת ש. ורשאי: "מפלוגת הקומנדו חסר אחד". וכותר המשנה: "רומן המתאר את חיי המחתרת של ארצות הכיבוש".

גם פירסום הרומן הזה נמשך למעלה משנה, והיו בו איך-כך התפתלויות והסתעפויות. נזכיר רק שבין הגיבורים, שנכלאו במחנה ריכוז נאצי והצליחו כמוכבן להימלט, נמצא נער יהודי בשם חיימ'קה וגיבור ברית המועצות בשם איוואן איגנאצ'נסקי. ב-29 באוקטובר 1943 תמו פרקיו של רומן זה, ובו ביום החל להתפרסם רומן חדש, שהיה למעשה המשכו של הקודם. בסיום הפרק האחרון הופיעו שורות אלה:

מה עלה בגורלו של קולונל בראון? לאן הגיעו איוואן איגנאצ'נסקי וחיימ'קה בנורדיה? על שאלות אלה ואחרות ימצאו קוראינו

בין חוף תל אביב לבין חוף ליברפול תרפ"ט מילין. רות לוי, כת הארץ, שנישאה לקנת טומלינסון בן ליברפול, ניסתה לגשר בין חופים רחוקים, ניסתה ו... הצליחה או נכשלה? את התשובה לכך תמצא בדומן המרתק, רחב היריעה ורב המתח מחיי הנוער בארץ, "בין חופים רחוקים", שיתפרסם בעתוננו החל מיום ג', 23 ביולי ש.ו.

המחבר, דמות ספרותית לא ידועה, פסכדונים כנראה, היה רפאל מנשה.

הרומן הזה ביסס נטייה שהובחנה גם ב"ידיעות אחרונות" אם כי בהדגשה פחותה: רומן בהמשכים "מגוייס" למען מטרות יהודיות, לאומיות וציוניות.

הפרק האחרון של "בין חופים רחוקים" הופיע ב-3 באוקטובר 1946 ובו סופר, כי רות, הגיבורה, לא הצליחה להתאקלם באנגליה הזרה (ונא לא לשכוח, המדובר בימי המאבק בבריטים) והחליטה לתזור לארץ, ללא בעלה האנגלי כמובן. הקטע האחרון מדבר בעד עצמו:

רות עמדה על הסיפון. היה יום שמש בהיר. שמיים כחולים, חשוכי עננים ובאוויר היתה חמימות. חמימות ארצנו והים התיכון. האניה התקרבה אל החוף. רצועת יבשה דקה, רחוקה מן העין הצופיה. ארץ ישראל...

סוף

המתרחשים בארץ ישראל העכשווית (של שנות ה-40 שלנו), ובהם מעורבים יהודים, ערבים, בריטים ולא מעט בחורות בלונדיניות. חלק מהעלילה מתרחש כמלון על שפת ים המלח, לא הרחק מארמון הורדוס העתיק ביריחו.

הרומן הזה לא זכה כנראה להצלחה. עובדה היא כי לאחר כחודשיים וחצי הוא פינה את מקומו לרומן חדש: "ירח בעמק איילון", שלמרות שמו המקראי, גם הוא הירבה לעסוק בתככים מודרניים. רומן זה זכה למה שלא זכו הרומנים הקודמים: מסע יחצ"נות, כולל מודעה גדולה מעל לכותרת הראשית.

והיתה לכך סיבה. באותם ימים עצמם קם ל"ידיעות אחרונות" מתחרה, עתון ערב חדש בשם "חדשות הערב". לכאורה היה זה עתון פורטי-עצמאי. למעשה הוא הוצא לאור על ידי מפא"י. העתון "ידיעות אחרונות" יצא למאבק על הקוראים, ואחד מכלי הנשק החשובים היה רומן בהמשכים חדש ומרתק.

"חדשות הערב" ניסה תחילה לשמור על תזות רצינית, ולא נסחף בזרם ה"שונד". הוא הביא פרשיות היסטוריות ופוליטיות בהמשכים, ונמנע במכוון מהדפסת רומן. כך למשל הופיעו בשבועות הראשונים לקיומו זכרונות ליאון בלום, מדינאי יהודי שהיה ראש ממשלת צרפת, ממתנה הריכוז הנאצי בוכנוולד. אולם עד מהרה הבינו עורכיו והמור"ל שלו, כי אם חפצי חיים הם, עליהם להשתמש בנשק המקובל: רומן בהמשכים.

וכך, ב-21 ביולי 1946 הופיעה המודעה הבאה בתחתית עמוד א' של "חדשות הערב":

בין חופים רחוקים

מאת רפאל מנשה

רומן מחיי הנוער בארץ

<p>המצית הפרקים הקודמים: קנת טומלינסון וגי'ק רוברטס שני שוטרים בריטיים, היו בין המ' בקרים ערב אחד בקפה "קווינס" בירושלים. את תשומת לבם מש' כה נערה בלונדינית חיונית, שיש' בת ליד אחת השולחנות, נסיונו של רנברטס להזמינה לריקוד נכשל. הוא מאיץ בטומלינסון לנסות את "מולר" והלה ניגש אל שולחן הנערה.</p>	<p>מ"מה שמה בעצמי" שאל רוברטס לפתע. "רות". "רוחז רות מהז". "אין לי כל מושג. היא לא אמרה לי. כפי שאתה רואה, אמר קנת, "לא הצלחתי בכל מאה האתונים". "הלוואי והייתי מצליח כמוך", אמר רוברטס בטוב לב. ב.</p>	<p>קנת הכיר אותה מיד. לבושה הייתה אותה שמה מכוחמת שכה הלמה או' תה. היא הייתה באמת יפה. קנת הרגיש כאילו עצם נתקעה לו בגרונו. היא עמדה ושוחחה עם בחור' גבוה. קנת היה בטוח, שבאה לסי' הזמנתו של רנברטס.</p>
<p>רומן האנגליק' שות'ל' כיתה' התי' רות "מה ששר הרברד" "זהו משחק לאומי אצילני. השיב קנת. הוא לגם מכוסו והפטיר. "ומה שותים בדרך לל' היהודים?" "אצלנו שונר' הדבר כ'קק'ת. היהודים הגרמנים יתיים ק'תה, הרוסיים תה — אולם משקנו הלאומי הוא גווי'. היא צחקת. "תוהו ובוהו" זה יסמור כמובן, העיר קנת.</p>	<p>קנת גשם לרוחה. בשעה שלחץ את יד' יצחק אחיה. כמרכ'ן גומה היה לו כי מבט עיניו בעיניו של האה, אולם הוא גרש את הרושם הזה מלבו. "הבה נשבו' קראת רות. "אני רד' שולחו מניי'. הם עברו ל'...</p>	<p>קנת גשם לרוחה. בשעה שלחץ את יד' יצחק אחיה. כמרכ'ן גומה היה לו כי מבט עיניו בעיניו של האה, אולם הוא גרש את הרושם הזה מלבו. "הבה נשבו' קראת רות. "אני רד' שולחו מניי'. הם עברו ל'...</p>

"רומן ציוני" כך אפשר לכוונת את הרומן בהמשכים שפורסם ב"חדשות הערב" של מפא"י ב-1946

קירנה", ולקח את הקוראים יותר מ-1800 שנה לאחור, אל ראשית המאה השנייה לספירה, עת היהודים בלוב ובמצרים התמרדו נגד הקיסר הרומי טריינוס.

מי שיתמה על הנושא המוזר, טוב יעשה אם ישית את ליבו לתקופה בה פורסם הרומן הנ"ל, נראה שמה שאי אפשר היה לומר ולכתוב על השלטון הבריטי, שנגדו נערך מאבק חמוש, אפשר גם אפשר היה לכתוב בדרך אליגורית, שהרי גם הרומאים היו שלטון זה, וכאז כן עתה התמרדו היהודים נגד הכובש. דומה שאין צורך לציין כי גם נושא היסטורי זה נמסר לטיפולו המסור של ש. ורשאי. חצי שנה עקבו הקוראים אחר עלילותיו של המלך לוקואס ולוחמיו האמיצים. ב-27 ביולי 1947, בעצם הימים בה התרחשה פרשת אניית המעפילים "אקסודוס", שהביאה ארצה 4500 ניצולי שואה, החליף "ידיעות אחרונות" את הנושא, ומעתה ואילך עקבו הקוראים אחר עלילותיה הנפתלות של נערה צעירה, ניצולת שואה. לרומן "יולה יצאת מהמחנה" היה גם כותר משנה מחויב המציאות: "בנתיב היסטוריים של העקורים באירופה - רומן מבוסס על עובדות".

זה הרומן שיביא אותנו עד למלחמת העצמאות, ואין לדעת כמה זמן היה מופיע, אילולא עברה יולה מבלי שנשאלה, מעתן לעתן, מ"ידיעות אחרונות" ל"מעריב", כפי שסיפרנו בראשית הדברים, התמידה בו יום אחד בלבד ונעלמה לעולמים, למרות שביום האחד והיחיד שלה ב"מעריב" הובטח במפורש: "המשך מחר" (הפסקת הפירסום ב"מעריב" נבעה מן העובדה ששלום גוטליב לא עבר לעתון החדש).

מכאן ואילך, הן ב"ידיעות אחרונות" והן ב"מעריב" הפך הרומן בהמשכים למגוייס תרתי משמע. מגוייס למען המאמץ המלחמתי של היישוב היהודי הנלחם על חייו, ועוסק בפרשיות צבאיות ובחיי הלוחמים והצבא המוקם ומגוייס ל"מלחמת העתונים".

ב"מעריב" החל להופיע, כבר ב-16 בפברואר 1948, היום השני להופעתו, רומן חדש בהמשכים, "המחלקה האבודה", רומן מחיי הבונים והמגיינים מאת אלכסנדר חרים, כפי שנכתב בכותר המשנה. יחד איתו ראה אור רומן נוסף - "עמדה 23 שותקת", פרי עטו של מחבר אלמוני, "איש הקשר". המדובר בעמדה בחזית א.כ. (אבו כביר בדרום תל אביב?), שמחצית מאנשיה נעדרים. שני הרומנים הופיעו ביחד ולחוד ולא בצורה סדירה, מה שנותן מקום להשערה, שב"מעריב" דאז לא היו שלמים עם הסוגה הזאת, ואולי צוק העתים והידיעות הרבות שזרמו מחזיתות הלחימה דחקו את מקומו של הרומן בהמשכים. בהקשר זה יש גם לזכור שהעתון בתש"ח היה מצומצם למדי מבחינת מספר העמודים - בין 4 ל-8 ביום. ב-24 במרס 1948 הופיע פרק נוסף של "המחלקה האבודה", הובטח "המשך - מחר", אך ההמשך לא בא. הרומן נעלם לגמרי מדפי העתון. כך עלה גם בגודלו של הרומן השני, של "איש הקשר". במקומם הופיעו סיפורים קצרים מתורגמים, של מופסאן,

רשימת ספרים חדשה, כוללת ספרים על מלחמת העולם השני, היסטוריה, וסיפורים קצרים. כולל כותרות כמו 'ממשלות רצוצות לרשת רכוש של נוצרים', 'המלך לוקואס', 'שליח בא לארמון הורדוס', 'הרפתקה על חופי תל הסנה', 'החל להופיע', 'המשך - מחר', 'המחלקה האבודה', 'איש הקשר'.

שני רומנים בהמשכים באותו יום בעמוד אחד ב"ידיעות אחרונות" את שניהם חיבר אותו מחבר

"חדשות הערב" לא התמיד ברומנים כאלה ובמקומם הובאו סיפורים קצרים מתורגמים מצרפתית, אנגלית ורוסית. אולי בשל כך לא החזיק העתון מעמד, ותקוותה של מפא"י לכבוש נתח חשוב מעתונות הערב - נגזרה.

מה קרה ל"מחלקה האבודה"? נחזור ל"ידיעות אחרונות". "ירח בעמק איילון" הופיע ברציפות יותר מתשעה חודשים, עד ל-5 בינואר 1947, ואת מקומו תפס רומן חדש ומפתיע למדי. הוא נשא את השם "עלילות לוקואס מלך

בפברואר 1948, כשהרומן בהמשכים נדד עם הפורשים ל"דיעות מעריב" החדש, היה ל"דיעות אחרונות" רומן בהמשכים מן המוכן: "אמנון טרם חזר לבסיסו" "רומן מחיי יהודים בארץ ובגולה", כפי שבישר כותר המשנה. המחבר הוא אריה גור, שעד כה טרם הצלחנו לגלות את זהותו האמיתית. פתיחתו של רומן זה היא עדיין בסגנון הישן והמקובל:

אמנון ישב בבית הקפה "פינת" כרחוב דיונוף בתל אביב וקרא עתון ערב כדי להרוג את הערב. הוא טרם באה. תמיד היתה מדייקת ודווקא הערב הזה איחרה לבוא. נפשו של אמנון יצאה אליה. עמדו לצאת הלילה לבלות... הערב החליט לדבר איתה ולהגיד לה כי הוא אוהב אותה... לאה שלו אינה בחורה מהרומנסים. היא רצינית. היא חברה בתנועה...

ל"אמנון" היתה הצלחה לא מבוטלת והוא הופיע בקביעות ב"דיעות אחרונות" יותר מתשעה חודשים, עד 24 בנובמבר 1948. הוא הוחלף על ידי רומן המשך בשם "הדרך לנצחון", משל אותו מחבר, שראה אור בשנת 1949.

בשביס זינגר כסופר "שונד"

לקראת סיום עולות שלוש שאלות, ולהלן תשובות במידת האפשר:
א. מה היתה דעת העתונות ה"רצינית" על סיפורת הסנסציה שהופיעה בעתוני הערב? ככל הידוע, העורכים ואף חלק ניכר מהקוראים של עתוני הבוקר הרציניים התייחסו בשלילה לסוגה עתונאית זו. היו שייחסו את הדפסת הרומנים בהמשכים לרצון למכור עתונים ויהי מה, ואף ל"גלותיות" שאינה יאה לארץ ישראל הנבנית. ייתכן שמסיבות אלה קיבלה "ועדת התגובה" של העתונות היהודית בארץ את ההחלטה הבאה בעיצומה של מלחמת העצמאות:⁵

החלט:

א. ב"כ עתוני הערב לא יזמנו ליטיבות וועדת=וועד זבה

(הנימוק: וועדת=התגובה היא וועדת פוליטית, ורק עתוני הבוקר

סעצבים ומאקטים את חנומנות הפוליטיות של דעת=הקהל ביישוב).

אולם אפשר להזמין את ב"כ עתוני הערב למטיבות מי וזרות של

"וובים"

פרנץ מולנר, סאקי, דמון רנין וסומרסט מוהם. ב-5 באפריל חזרה לפתע "המחלקה האבודה" והופיעה ליום אחד ושוב נעלמו עקבותיה. העלמותה הסופית היתה ב-10 במאי 1948, ארבעה ימים לפני קום המדינה. שוב הופיע פרק, אלא שהפעם צויין כי "הסוף מתר". למחרת, ה-11 במאי לא היה זכר לרומן.

לפי עדותו של שלום רוזנפלד, ממייסדי "מעריב" וחבר המערכת, נמאסו על עורך העתון, ד"ר עזריאל, קרליבך התסכוכות והאינטריגות ששזר אלכסנדר חרים בסיפור "המחלקה האבודה". הוא הזהירו מספר פעמים שישנה את אירועי העלילה, וכשזה לא הועיל, הורה לו לגרום לפיצוץ שיחסל הן את הגיבורים והן את הסיפור.⁴

נראה כי חרים העדיף להרוג את הסיפור ולא את הגיבורים, וכך לא נדע לעולם מה עלה בגורל "המחלקה האבודה".

"אמנון טרם חזר לבסיסו"

לאחר מכן הגיעו ימי פלישת צבאות ערב, ימים קשים וסוערים, שלא התאימו כנראה, לדעת עורכי "מעריב", לז'אנר הרומן בהמשכים, והוא הוחלף בזכרונות של אישים נודעים, כגון צ'רצ'יל, סיפורי קרבות בעולם, או סיפורים קצרים ממיטב ספרות העולם. שיטה נוספת היה ליטול ספר חדש, ולפרסם ממנו, במשך שבוע שלם, פרקים נבחרים. כך היה גם ב-1949, כשהספר הנבחר בשבוע האחרון של ספטמבר היה "1984" של ג'ורג' אורוול, שהופיע שנה לפני כן. קרוב לוודאי שב"מעריב" הוחלט, שהעתון ביסס היטב את מעמדו (כבר ב-1948 היתה לו התפוצה הגדולה ביותר בארץ) ושוב אין הוא זקוק לרומן בהמשכים.

לא כן ב"דיעות אחרונות". עתון זה, שהוכה קשות בשל פרישת עורכיו הבכירים והקמת "מעריב", המשיך במשך תקופה ארוכה לפרסם את הרומנים בהמשכים. כבר ביום ה"פוטש" עצמו, ה-15

יודע אולי אף סופרים נודעים, שעשו בדרך זו "השלמת הכנסה"? עד שלא יקומו הם עצמם, או חוקרים שיגלו זאת, לא נדע את התשובה.

***

המאמר מבוסס על הרצאה שניתנה במסגרת הקונגרס העולמי ה-12 למדעי היהדות, שנערך בירושלים בימים 29 ביולי עד 5 באוגוסט 1997.

1. חנא שמרוק, "לתולדות ספרות השונד' בידיש", תרכ"ז, שנה נ"ב, ירושלים, טבתיאדר תשמ"ג, עמ' 325-354. להלן: שמרוק, וראו בנדון גם את מאמרו של נתן כהן, "העתונות הסנסציונית בווארשה בין שתי מלחמות העולם", קשר, 11, מאי 1992, עמ' 80-94.
2. שמרוק, עמ' 334.
3. על "חדשות הערב", נסיבות הופעתו וסגירתו לאחר שנתיים, ראו: בלה קמפל, "חדשות הערב" — עתון הערב של מפא"י", קשר, 3, מאי 1988, עמ' 93-98.
4. שלום רוזנפלד, ראיון, 30 ביולי 1997.
5. ראו עמוד מהפרוטוקול של ישיבת ועדת התגובה מ-22 בפברואר 1948, קשר, 1, מאי 1987, עמ' 16.
6. שמרוק, עמ' 335.
7. שם, עמ' 340.

עתוני הערב נתפשו אם כן כ"לא פוליטיים" ובמשתמע "לא רציניים". אין ספק כי הרומנים בהמשכים, ה"זולים", שפורסמו בהם, תרמו לדימויים אלה.

ב. מי היו הקוראים של הרומנים בהמשכים? אין לכך תשובה, שכן לא יודע על מחקר שנעשה בנדון, אך מותר להניח כי בדומה לאופרות הסבון הטלוויזיוניות של היום, קהל הצרכנים מהווה חתך מייצג של האוכלוסייה: משכילים פחות ומשכילים יותר, מבוגרים וצעירים, וכמובן ילדים.

מצויה בדינו עדות מפולין, מתחילת המאה, של ילד בן שש, שסיפר כי כבר בגיל רך זה קרא בשקיקה את הרומן בהמשכים "די בלוטיקע פרוי" (האשה המדממת) בעתון היידי "היינט". שמו של הילד יצחק, ולימים נודע כחתן פרס נובל לספרות יצחק בשביס זינגר.⁶ אגב אורחא נעיר, כי בשביס זינגר הודה כי בצעירותו חטא לא מעט בכתיבת רומני-שונד", לרוב לא בשמו המפורש, שאותם כינה בכינוי הממעיט "שמאנצעס" (דברים חסרי ערך).⁷

מתוך ידע אישי אני מוכן להעיד כי ילדי ארץ ישראל בשנות ה-40 קראו בשקיקה את עלילותיהם של "יולה" שיצאה מהמחנה, של "אמנון" שלא חזר לבסיסו, ושל שאר הגיבורים שמילאו את עמודי עתוני הערב.

ג. מי היו הכותבים? סיפרנו לעיל על תרומתו הגדולה של שלום גוטליב-ידידיה. פחות ידועים או שלא ידועים כלל רוב הכותבים האחרים. האם היו אלה עתונאים, ואולי סופרים מתחילים, ומי